

Metodika výukového bloku (tematického celku) pro střední školy na téma prevence korupčního jednání

Autoři: Jiří Římánek, Jiří Novotný

Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s.

Prosinec 2023

Obsah

1	Cíl výukového bloku	3
1.1	Důvody pro vytvoření výukového bloku.....	3
1.2	Obecné předpoklady korupčního jednání	4
1.3	Strategický koncept a struktura výukového bloku.....	5
1.4	Metody ověření	6
2	Vstupní test	6
3	Teoretická část	7
4	Příprava před inscenací	7
4.1	Úvod, představení tématu a cíle	7
4.2	Obecná pravidla.....	7
4.3	Úvod do hry – motivace a zaujetí studentů, pravidla hry, rozdělení rolí	8
5	Strukturovaná inscenace	11
6	Reflexe provedené inscenace, diskuse	12
7	Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů	14
8	Výstupní test, evaluace	15
9	Pomůcky	15
10	Vyhodnocení výukového bloku, evaluace	15
11	Archivace výstupů	16
Příloha č. 1	Intervaly úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů 17	
Příloha č. 2	Návrh rolí studentů v inscenaci	19
Příloha č. 3	Hodnotící dotazník	29

1 Cíl výukového bloku

1.1 Důvody pro vytvoření výukového bloku

Korupce je pro většinu studentů středních škol jen pojmem bez konkrétního obsahu. Sice ji vnímají jako něco nesprávného, neetického, ošklivého, ale nemají ji propojenu se svým vlastním životem. I tak středoškoláci uvádějí korupci jako jeden z hlavních problémů České republiky, jak dokládají průzkumy společnosti Člověk v tísni, uskutečněné v letech 2009, 2012, 2014, 2017 a zatím naposledy v září a říjnu 2020, kdy na dotazníkové šetření agentury Focus odpovědělo 1 200 respondentů z padesáti osmi středních škol v ČR. V letech 2009–2017 považovalo korupci za značný problém 37–47 % studentů, v roce 2020 toto číslo sice kleslo na 24 % (u studentů gymnázií na 29 %), i tak však zůstává mezi 6 největšími problémy (u studentů gymnázií mezi 5 největšími). 39 % gymnazistů (ale jen 13 % učňů) zároveň po škole požaduje rozvoj kritického myšlení. 36 % gymnazistů uvádí, že by je škola měla naučit vyjádřit svůj názor a schopnost orientovat se v dění ve společnosti. Tyto údaje svědčí o tom, že i sami studenti středních škol, zejména gymnázií, vyžadují, aby se školní výuka přiblížila reálnému životu a vybavila je kompetencemi pro aktivní zapojení do společenského života.

Průzkum dále dokládá, že primárním zdrojem informací o aktuálních společenských a politických tématech jsou pro studenty sociální sítě. Polovina studentů (51 %) deklarovala, že jde o nejčastější zdroj aktuálních společenských a politických témat, která je zajímají. Pro 81 % studentů (u gymnázií dokonce 86 %) jde o jeden z hlavních zdrojů. Autoři závěrečné zprávy z průzkumu k tomu uvádějí, že je třeba hledat cesty, jak tato témata do výuky zahrnovat. Zároveň je nutné posilovat mediální a informační vzdělávání: rozvíjet schopnosti studentů informace analyzovat, posuzovat jejich důvěryhodnost a relevantnost, rozlišovat ty, které jsou založeny na faktech, od těch manipulativních. Podle průzkumu Člověka v tísni a JSNS ve spolupráci s agenturou Focus z roku 2022, který zkoumal mediální gramotnost žáků základních a středních škol a jejich postoje k médiím, žáci předpokládají silnou přesvědčovací efektivitu sociálních sítí a domnívají se, že se jimi většina Čechů nechá snadno zmanipulovat. S tímto tvrzením souhlasí 75 % středoškoláků. 44 % středoškoláků uvedlo, že klasická média (TV, rádio, tisk) pro ně nejsou důležitá; vše důležité se dozvědí na internetu. Nejčastěji používanými sociálními sítěmi jsou Instagram (79 % středoškoláků a 75 % základuškoláků), Youtube (60 % středoškoláků a 62 % základuškoláků) a TikTok (50 % středoškoláků a 62 % základuškoláků). O to důležitější je vzdělávat studenty a žáky ve společenské problematice i ve škole, přičemž bez interaktivních metod, mezi něž patří i strukturovaná inscenace, je lze stěží zaujmout.

Mladí lidé bez životních zkušeností si většinou neuvědomují, že korupce způsobuje problémy i jim samotným. Pod pojmem korupce si obvykle představí úplatky nebo zkorumpované politiky, případně to, že nějaký podnikatelé (kmoťři) vydělají na předražených zakázkách. Nedohlednou, že klíčovým problémem je skutečnost, že zpronevěřené nebo zbytečně vynaložené veřejné peníze chybějí jinde, že korupce ubírá peníze na jiné priority, jiné projekty, které mají přínos právě pro ně, například na větší podporu kvalitnějšího vzdělání či volnočasových aktivit.

Příčinou nedostatečného vhledu studentů do korupční problematiky jsou jednak jejich malé životní zkušenosti a dále to, že vyučující tomuto tématu nemohou věnovat dostatečnou pozornost, a to z různých důvodů, objektivních (velmi rozsáhlý vzdělávací obsah, nízký počet vyučovacích hodin věnovaných občanské výchově a občanskému a společenskovednímu základu) i subjektivních (menší zájem studentů o tuto problematiku – i z pohledu přípravy na maturitu a vysokoškolské studium).

Studenti středních škol se ještě během svého studia stanou voliči. Nedokážou-li rozpoznat projevy korupčního jednání, natož jeho příčiny a důsledky, jsou méně kompetentními voliči a občany a mohou se rozhodnout pro volební subjekty, které nemají potřebný etický základ a které mohou inklinovat k extremistickým postojům. Škola má podporovat pluralitní a volnou diskusi o tom, co se u nás ve společnosti děje.

Naše organizace Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s. realizovala inscenační výukovou metodu coby prevenci korupčního jednání v letech 2021-2023 na řadě středních škol. Při společné přípravě s pedagogy školy se potvrdilo, že výukový blok je nejvhodnější pro 3. ročníky čtyřletých středních škol a 7. ročníky osmiletých gymnázií, ale jako přínosný se ukazuje i pro o rok mladší studenty, tedy pro 2. ročníky čtyřletých středních škol a 6. ročníky osmiletých gymnázií. Jako velmi vhodný pro realizaci inscenační metody se ukázal předmět základy společenských věd, a zejména volitelný společenskovědní seminář.

Hlavním cílem pro vytvoření tohoto bloku tedy bylo umožnit studentům středních škol seznámit se zážitkovou formou s tématem korupce tak, aby došlo k uložení modelové situace do dlouhodobé paměti a tato situace, resp. pocity a informace s ní spojené byly k dispozici při jejich pozdější profesní kariéře i v běžném občanském životě. Studenti mají rovněž získat základní přehled o obsahu hlavních pojmů z této oblasti.

1.2 Obecné předpoklady korupčního jednání

Ke korupčnímu jednání dochází často tam, kde chybí dostatečná veřejná, profesionální a nezávislá kontrola. Pak může snadno nastat situace, kdy se prosadí řešení výhodné pouze pro jednu oficiální stranu smluvního vztahu, zatímco druhá strana, obvykle veřejná organizace a jí spravovaný rozpočet, na něm naopak trpí. Tím, kdo toto jednání umožní, je třetí strana – většinou vysoce postavený politik, který nerozhoduje ve prospěch občanů svého samosprávného celku, či úředník, který nehájí zájmy svého zaměstnavatele.

Na jedné straně tak může figurovat například firma, která dodává veřejné instituci služby za neadekvátně vysoké ceny v objemu, který je taktéž vysoký, a navíc objem služeb nikdo detailně nekontroluje, a zpětná vazba tak není možná. Tato firma v podstatě „jen prosazuje svůj ekonomický zájem“.

Na straně druhé pak je veřejná instituce, která nemá dobře nastavené kontrolní mechanismy, brání se poskytovat potřebné informace, nevyvíjí potřebnou součinnost a namísto aktivní spolupráce na zajištění maximálního přínosu/úspory pro vlastní rozpočet se pokouší snahu o nápravu blokovat.

Kdo by mohl být případnou třetí stranou v konkrétních korupčních případech? Obecně lze předpokládat, že taková osoba:

- a) má dostatečné pravomoci k uzavírání smluv a jejich dodatků nebo ovládá proces jejich přípravy a předkládání politickému vedení orgánu samosprávy nebo státní správy;
- b) dlouhodobě se pohybuje na odpovídající/jících pozicích v rámci orgánu samosprávy nebo státní správy;
- c) je inteligentní, organizačně zdatná, přesvědčivá a nemá strach;
- d) její majetkové poměry či výdaje neodpovídají příjmům na pozici, na které působí.

Kdo pak ale hájí zájem veřejné instituce, resp. její rozpočet? Řadoví zastupitelé obcí, měst a krajů jsou většinou neuvolnění a na zevrubnější kontrolu většinou nemají časovou kapacitu. Uvolnění zastupitelé bývají často přetížení a časovou kapacitu nemají také. Kontrolní výbory až na vzácné výjimky kontrolují pouze formality nebo marginální věci, odbory kontroly se pak často zaměřují pouze nebo zejména na formální stránky hospodaření a účetnictví.

Tyto poznámky o obecných předpokladech korupčního jednání lze využít v teoretické části výukového bloku i v závěrečné diskusi.

1.3 Strategický koncept a struktura výukového bloku

Základním strategickým konceptem, jak téma korupčního jednání začlenit do výukového procesu, je využívat aktivizační a interaktivní výukové metody v zájmu silnější motivace studentů k osvojení si vědomostí na dané téma.

Podněty a znalosti, které jsou spojeny s nějakou emocí, si lidský mozek zapamatuje mnohem účinněji a trvaleji. Různé výzkumy uvádějí, že si zapamatujeme 10 % z toho, co slyšíme, 15 % z toho, co vidíme, 20 % z toho, co vidíme i slyšíme, 40 % z toho, o čem mluvíme, 80 % z toho, co děláme a zažijeme, a 90 % z toho, co učíme druhé. Využití zážitkových metod ve výuce, které pracují s prožitkem situace, s uvědoměním si prožitku a s pojmenováním prožívaného, zvyšuje objem naučené látky, a především vnitřní motivaci studentů k osvojení si nových poznatků a vědomostí. Navíc přispívá k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji studentů i k jejich sebepoznání.

Místo frontální výuky byla pro tento výukový blok zvolena inscenační metoda, která má šanci získat pozornost studentů, vtáhnout je do hry, a tím i do dané problematiky. Její podstatou je sociální učení žáků na modelových problémových situacích, simulacích nějaké události, v nichž se kombinuje hraní rolí s řešením problémů. S pomocí této metody studenti lépe chápou příčiny lidského jednání, učí se schopnosti vcítit se do druhého jedince, a to prostřednictvím vlastního jednání a prožívání. Získávají možnost vyzkoušet si na vlastní kůži, jaké to je ocitnout se v určité konkrétní situaci, a nacvičit si vhodné jednání či řešení této situace.

Konkrétně využíváme **metodu strukturované inscenace**, v níž jsou promyšleny a popsány role všech protagonistů.

Vhodnost aktivizačních, interaktivních a inscenačních metod pro výuku politických a společenských témat včetně korupce dokládá řada didaktických zdrojů, např.:

- Didaktické náměty pro učitele občanské výchovy a základů společenských věd (Havlíková I.)
- Didaktika mediální výchovy (Labischová D.)
- Aktivizující metody výuky (Nováková J.)
- Výukové metody aktivizující (Zormanová L.)
- Zážitková pedagogika (Urbánková D.)

V kompletní podobě se výukový blok skládá z šesti částí:

1. Test vstupních znalostí a zkušeností (20 minut)
2. Teoretická část (25–45 minut)
3. Motivace, vzbuzení zájmu studentů – inscenační metoda – strukturovaná inscenace (65–90 minut, z toho úvod do hry a rozdělení rolí 15 minut)
4. Reflexe provedené inscenace, diskuse (25–45 minut)
5. Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů (25–45 minut)
6. Výstupní srovnávací test, evaluace (20 minut)

Jsme si však vědomi, že program předmětu základy společenských věd (jakož v podstatě obsah všech vzdělávacích předmětů na středních školách) je velmi obsáhlý a vyučující pravděpodobně nebude moci dané problematice věnovat tak rozsáhlou časovou dispozici a vyšší počet vyučovacích hodin. **V minimálním rozsahu tedy navrhujeme realizovat během dvou vyučovacích hodin (nebo během dvouhodiny společenskovědního semináře) alespoň 3. a 4. část bloku (strukturovaná inscenace, reflexe provedené inscenace, diskuse)**, ale z našich dosavadních zkušeností vyplynulo, že v tom případě je vhodné alespoň 5-10 minut v úvodu věnovat přiblížení základních pojmů a jejich navázání na zkušenosti studentů s tématem.

1.4 Metody ověření

Hlavními metodami ověření efektivity výukového bloku jsou: komparace vstupního a výstupního testu, dále hodnocení (bezprostřední zpětná vazba ústní i písemná) studentů samých, případně vyučujících.

2 Vstupní test

Žáci bez předchozí přípravy vyplní test, zjišťující jejich orientaci v předmětné problematice a porozumění základním pojmům. Časová náročnost testu je cca 20 minut.

Vstupní test umožní zjistit úroveň znalostí a zkušeností studentů na počátku realizace výukového bloku, co studenti vědí o korupci, jejich projevech, příčinách a důsledcích, zda se s ní již setkali nebo o ní slyšeli. V testu budou otázky otevřené, výběrové i výčtové a rovněž úkoly typu přiřazení dvojic pojem – definice. Otevřené otázky jsou důležité zejména pro zjištění zkušeností studentů s korupčním jednáním a představ studentů o základních pojmech. Ukázky vstupního testu mohou autoři tohoto metodického postupu předložit zájemcům na jejich vyžádání. Vyučující si samozřejmě může vytvořit svůj vlastní vstupní test.

Návrh možných intervalů úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů včetně slovní charakteristiky je v příloze č. 1. K dosažení nejvyšší 5. úrovně (výborná znalost) úmyslně navrhujeme širší interval 71–100 %; jednak proto, že pro studenty je obvykle obtížné přiblížit se 100% výsledku, jednak pro jejich vyšší motivaci k uchopování tématu. Vyučující si samozřejmě může vytvořit svůj vlastní systém hodnocení.

Po vyhodnocení vstupních testů může případně dojít k upravení (aktualizaci) teoretické části bloku reflektující míru kompetence studentů.

3 Teoretická část

Teoretická část předchází inscenaci. Klíčové pojmy z teoretické části jsou součástí inscenace a budou dále komunikovány v průběhu závěrečné diskuse. Probrání pojmů tak může přispět k angažované a efektivní diskusi mezi lektory a studenty po skončení rolové hry.

V této části doporučujeme seznámit studenty se správnými odpověďmi vstupního testu a tyto odpovědi podrobněji vysvětlit.

V teoretické části výukového bloku lze využít texty z oddílu 1.2 Obecné předpoklady korupčního jednání.

V optimální podobě by teoretická část měla zabrat 45 minut, tj. jednu samostatnou vyučovací hodinu, což by mj. umožnilo obsah hodiny více přizpůsobit míře kompetence studentů dle výsledků vstupního testu. Lze připravit i pracovní list k samostudiu a k přípravě na hru, navazující na vstupní orientační test a související s následnou inscenací. V minimální podobě lze teoretické části věnovat zbytek hodiny po vyplnění vstupních testů (tedy cca 25 minut). Pokud vyučující předpokládá, že studenti problematiku již znají z předchozí výuky, nebo je většina studentů dle výsledků vstupního testu ve 4. a 5. intervalu úrovně znalostí a zkušeností (což se podle našich dosavadních zkušeností nestává), lze teoretickou část vynechat.

4 Příprava před inscenací

4.1 Úvod, představení tématu a cíle

Lektoři se osobně představí, celý tematický blok uvedou několika větami o sobě a o motivaci, která je vedla k výběru a rozpracování předmětné problematiky. Za zásadní považujeme prezentaci nezastupitelné role interdisciplinárních vazeb při výuce – historie, literatura, dále etika, sociologie, psychologie, sociální psychologie, ekonomie, matematika atp., a to s nezastupitelným přesahem k eticky transparentnímu a čistému fungování standardní občanské společnosti.

Lektoři studentům sdělí, že tématem vyučovací dvouhodiny jsou korupční rizika při veřejných zakázkách. Společně tak navážou na test, který studenti v minulé hodině vyplňovali, a na teoretickou část. Zahrají si modelovou inscenací.

Cílem inscenace je, aby si studenti uvědomili, co se při veřejných zakázkách může stát a že korupce má vliv i na jejich život coby občanů.

Jde tedy o použití metody motivační a aktivizační.

4.2 Obecná pravidla

Vedoucí lektor studentům představí pravidla pro společný čas – jak dlouho spolupráce potrvá, jak bude strukturována – zda bude přestávka, jak a kdy se mohou hlásit do diskuse s otázkami, připomínkami nebo poznámkami, pravidla týkající se jídla, pití, mobilů, vzdalování se z výuky. Navrhne postup pro ty, které hra nebude vůbec zajímat a bavit, protože i ti se paradoxně mohou stát výraznou veličinou v následujícím programu (např. neangažovaná část občanské společnosti).

Na závěr se zeptá, je-li model v této podobě přijatelný a jasný a zda nejsou k programu jakékoli dotazy. Jedná se tedy o metodu expoziční a informačně-receptivní.

4.3 Úvod do hry – motivace a zaujetí studentů, pravidla hry, rozdělení rolí

Klíčovou částí bloku je studenty zaujmout a motivovat k angažovanému zapojení do inscenace (rolové hry). Neobejdeme se bez aktivního a organizačního přístupu alespoň části z nich. Motivujeme např. následujícími sděleními.

- Tématem semináře jsou korupční rizika při veřejných zakázkách. Navážeme jím na test, který jste nedávno vyplňovali. Uděláme to formou modelové inscenace, což by vás mohlo bavit.
- Cílem je nezavalit vás pojmy, ale pomoci vám pochopit, proč je korupce problém a jak může ovlivnit i váš život. Můžete si vyzkoušet reálné situace, do kterých se dostávají občané, podnikatelé i politici.
- Představte si, že žijete v malém městečku, které řídí občané zvolení politici a ve kterém místní podnikatelé provozují své firmy. Politici (radní města) budou mít za úkol nakoupit na městské slavnosti malé občerstvení, které občané, v ideálním vyústění každý rovným dílem, dostanou zdarma.
- Za chvíli si rozdělíte role. Tři z vás budou politici, tři budou podnikatelé, jeden bude investigativní novinář, ostatní budou občané, ale i ti budou „zaškátulkováni“ (např. úředník, whistleblower, občan v sociální nouzi, daňový poradce, majitel herny, zástupce neziskové organizace, majitel fotbalového klubu, městský policista, daňový poradce, majitel reklamní agentury, pochybovač, hladovec, vegetarián atd.). Hlavně však buďte aktivními občany, zajímejte se, jak politici nakládají s veřejným, a tedy společným rozpočtem. A dostanete i možnost pochutnat si na malém občerstvení na městských slavnostech, v naší inscenaci na oplatce (sušence).
- To, jak budete šikovní, bude mít vliv na vaši pomyslnou finanční situaci (kolik peněz některým z vás na konci hry zůstane či co za své peníze jiní získají). Za získané „peníze“ můžete dostat další oplatky-
- Čím aktivnější budete, tím více vás hra bude bavit.
- Co není zakázáno, je povoleno – vynalézavosti se meze nekladou.
- Řešíte situaci, při které jste angažováni všichni bez rozdílu, týká se všech občanů.

Jedná se o metodu řešení problému, problémového výkladu.

Komunikace obsahu a pravidel inscenace:

1. Hra je řízena, co se týče struktury, každá část má přibližně vymezený čas, ale určenou dobu je nutno modifikovat podle vývoje inscenace a aktivity studentů. Průběžný i celkový čas hlídá některý z přítomných lektorů či pedagog školy.
2. Radní města (politici) rozhodnou, že za vybrané daně (od občanů i podnikatelů) hromadně (a tedy výhodněji) pro občany nakoupí občerstvení na městské slavnosti. Politici mohou vyhlásit výběrové řízení na dodávku jídla nebo pozvat podnikatele k jednání o možné dodávce, mohou vybrat jednoho dodavatele, nebo zakázku rozdělit mezi více dodavatelů. Mohou vybírat podle nejnižší ceny, podle kvality jídla, podle zkušeností a referencí podnikatelů, záleží na nich. O svých rozhodnutích mohou hlasovat, nebo dospět k určitému konsenzu, mohou uspořádat veřejné projednání a poradit se s ostatními občany, to záleží na politicích. Cílovým úkolem politiků je dodat

občanům jídlo s přihlédnutím k jejich konkrétním potřebám a zaplatit dohodnutou cenu dodavatelům. – Tato „pravidla“ pak lektori znovu zopakují studentům v rolích politiků.

3. Každý student dostane 120 „korun“ (částku je možno modifikovat podle konkrétních zkušeností a záměrů lektorů a pedagogů). 100 „korun“ občan odevzdá formou daně, 20 „korun“ mu zůstane – může jimi podpořit neziskové organizace, nebo se může s dalšími občany složit a zakoupit si od podnikatelů nebo z velkoobchodu malé občerstvení (oplatky) bez ohledu na akci politiků. Lze použít i variantu, kdy občané dostanou ještě dalších 50 „korun“, které odevzdají jako zdravotní pojištění zástupci zdravotní pojišťovny, to však již komplikuje přehlednost inscenace, proto se lze spokojit s tím, že zástupci zdravotní pojišťovny dají 200-300 „korun“ k dispozici lektorovi. Samozřejmě nepoužíváme skutečné peníze, ale atrapy. Občerstvení je imitováno oplatkami (vyzkoušeli jsme i imitaci ve formě prázdných krabic na pizzu). Oplatky studenty více motivují, aby se snažili v inscenaci co nejlépe uspět. A také následně v reflexi inscenace si studenti více uvědomují, o kolik hmotných statků kvůli korupčnímu chování některých jedinců přišli, a naopak, kolik „sladké odměny“ tito zkorumpovaní jedinci získali. K tomu přispívá i to, že po skončení inscenace studenti mají možnost vyměnit si atrapy peněz, které ve svých rolích získali, za oplatky.
4. Nyní si vyberete ty tři politiky. Nebudeme imitovat volby, to není předmětem naší dnešní inscenace. Ale navrhněte, kteří tři z vás se nejlépe hodí na tuto roli. Nebo se o takovou roli může přihlásit někdo z vás sám, pokud se na to cítí. I ve skutečné politice se lídři v podstatě musí o svou roli sami přihlásit.
 - **Poznámky pro vyučující a lektory:**
 - Pokud budou studenti váhat, navrhne učitel, který studenty osobně zná, obsazení zbylých rolí politiků, např. organizačně schopné osobnosti nebo ty nejlepší ze vstupního testu apod.
 - Také lze studentům položit otázku, koho by pověřili vybráním peněz do společného rozpočtu a nákupem občerstvení, kdyby se pro jeho nákup sami rozhodli třeba v době oběda, a navrženého studenta pak pověřit rolí jednoho z politiků.
5. Máme tedy tři politiky. Každému z nich nyní předáme lístek se stručným popisem jeho charakteru. Lístek si každý přečte sám, nebude ho nikomu jinému ukazovat. Než rozdělíme další role, politici se již mohou jít k lavici v rohu radit, jak budou vybírat dodavatele a jak budou postupovat ve vztahu k podnikatelům i k dalším občanům.
 - **Poznámky pro vyučující a lektory:**
 - Dosud studenti neznají podrobnější charakteristiky svých rolí. Přihlášeným či vybraným studentům konkrétní připravené charakteristiky politiků (napsané na kartičkách či lístečcích) přidělí lektor nebo vyučující dle odhadu jejich povahy, extraverze, obvyklé aktivity apod. Každý student si pak má přečíst jen tu svou kartičku s charakteristikou a nikomu dalšímu ji nemá ukazovat či jinak prozrazovat.
 - **Nabídka rolí a jejich možných charakteristik je v příloze č. 2.** Vyučující si může role a jejich charakteristiky upravit, například podle aktuálního dění ve společnosti. Má mít připraveno tolik rolí, kolik studentů je v dané třídě při plném počtu. Některé role občanů se mohou v seznamu rolí opakovat.

6. Teď potřebujeme najít tři podnikatele. O role podnikatelů by se tři z vás měli sami přihlásit, protože podnikatelé musí do svého podnikání investovat peníze, úsilí a čas a přijmout určité riziko. Mohou pak dobře vydělat a na konci hry mít více peněz než na jejím začátku, nebo naopak prodělat. Ale nebojte se, ani podnikatelé nebudou investovat skutečné peníze. Tak kdo se hlásí? Kteří z vás mají podnikatelského ducha?
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Pokud budou studenti pasivní a nebudou se o role podnikatelů hlásit, postupujeme podobně jako při výběru politiků.
7. Teď už máme i tři podnikatele. I oni obdrží lísteček s popisem své role, který si mohou přečíst jen oni sami. Popisy nikomu neukazujte, zvláště ne politikům a ostatním podnikatelům – možným spolupracovníkům, ale především konkurenci. Každý z podnikatelů dostane do začátku jednu stokorunu navíc, aby ji mohl vhodně investovat, například si může ve velkoobchodu, jehož funkci plní jeden z lektorů nebo pedagog školy, zakoupit oplatky třeba pro uspořádání ochutnávky pro politiky nebo občany.
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Konkrétní charakteristiky podnikatelů rozdělíme obdobným postupem jako u politiků.
8. Kdo má zájem o roli investigativního novináře? Někdo, kdo by chtěl v budoucnu pracovat jako novinář? Kdo rád píše, zajímá se o veřejné dění?
- **Poznámky pro vyučující a lektory:**
 - Vysvětlíme pojem „investigativní“ (investigation = zkoumání, vyšetřování, z lat. vestigium – stopa, znamená v češtině důkladné, soustavné zkoumání, vyhledávání a sbírání informací).
 - Pokud budou studenti pasivní, postupujeme podobně jako u výběru politiků.
9. Nyní si rozeberete role občanů.
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Čteme názvy rolí, studenti se o ně hlásí. Nejdříve nabízíme aktivnější role (zástupce zdravotní pojišťovny, bankéř, organizátor petice, tajná role příslušníka Národní centrály proti organizovanému zločinu, majitel reklamní agentury, ...). Pokud jsou studenti pasivní, role jim rozdáme náhodně. U občanských rolí už utajování charakteristik není nutné.
 - Různorodé role jsou důležité, aby i studenti, kteří nejsou politiky ani podnikateli, mohli být co nejaktivnějšími účastníky inscenace. Čím více studentů se do inscenace zapojí aktivně, tím lépe. V každé třídě se však najde několik pasivních jedinců, o nich lze ovšem říci, že představují neangažovanou část občanské společnosti.
10. Všechny role jsou přiděleny. Chovejte se, prosím, podle popisů své role na lístečku. Má někdo nějaký dotaz?
11. Pokud budete mít dotazy během hry, můžete se obracet na přítomné lektory či učitele.
12. Puště se do realizace. Politici, vyberte od občanů i od podnikatelů daně. Pokud vám vše půjde hladce, nebudeme vám do hry příliš zasahovat. Je to vaše hra, vaše úsilí získat dobrý oběd. (Lektoři mohou přidat politikům (radnici) do společného rozpočtu 300 korun, aby měli větší prostor pro různá jednání.)

13. **Řekneme pouze podnikatelům:** Oplatky nakoupíte ve „výrobně“, u asistenta lektora. Za 100 korun získáte 1 oplatku, nebo můžete získat 5 oplatek za 300 korun – to je pro Vás důležitý obchodní údaj. Nakoupit můžete kdykoliv, pravděpodobně tehdy, až budete předpokládat, že zakázku od politiků získáte. Můžete se s politiky domluvit, že vám dají zálohu, můžete si vzít půjčku u bankéře nebo požádat zdravotní pojišťovnu o příspěvek na podporu zdravé výživy apod. Podaří-li se Vám získat nějaké oplatky, můžete uspořádat ochutnávku pro občany.

5 Strukturovaná inscenace

Při vlastní strukturované inscenaci (rolové hře) jsou využity metoda samostatné práce, metoda didaktické hry, metoda dramatizace (inscenační, situační a participativní metoda) a heuristická metoda.

Všichni studenti obdrželi atrapy reálných bankovek; politici vyberou daně, zástupce zdravotní pojišťovny vybere zdravotní pojištění (pokud nebyla použita varianta, kdy dostane 200 korun od lektorů a nic nevybírá). Ideální je bezproblémový výběr daní, ale respektujeme i stav, kdy někdo (vzhledem k roli či své povaze) nezaplatí a placení daní se vyhýbá – je na studentech, jak si se situací dále poradí.

Hlavní organizační subjekt (lektor, pedagog atp.) vyzve politiky a podnikatele k akci – rozbíhá se procedura zajištění centrálního nákupu občerstvení pro občany. Role politiků, podnikatelů, novináře i občanů jsou obsazeny a jedna ze stran musí přijít s určitou iniciativou. Prioritně se předpokládá aktivita politiků, mohou vyhlásit výběrové řízení na dodávku jídla nebo pozvat všechny tři podnikatele k jednání o možné dodávce, mohou vybrat jednoho dodavatele, nebo zakázku rozdělit mezi více dodavatelů. Mohou vybírat podle nejnižší ceny, podle kvality jídla, podle zkušeností a referencí podnikatelů, záleží na nich. O svých rozhodnutích mohou hlasovat, nebo se shodnout na konsensu, mohou uspořádat veřejné projednání a poradit se s ostatními občany, mohou vyzvat podnikatele k prezentaci jejich výrobků. Politici mohou jednat společně, nebo mohou vést individuální, separátní jednání.

Aktivní mohou být i podnikatelé. Mohou sami přijít za politiky s nabídkami, mohou se mezi sebou domluvit na spolupráci, mohou uspořádat „ochutnávku“ pro občany či politiky nebo nějakou reklamní akci (na ní se mohou domluvit se studentem v roli majitele reklamní agentury).

Reklamní agentura může své služby nabídnout nejen podnikatelům, ale i majiteli herny či fotbalovému klubu, může připravit akci na podporu zdravé výživy či vegetariánství apod. Bankéř poskytuje úvěry s cílem vydělat na úrocích. Zdravotní pojišťovna může podpořit podnikatele, která nabíjejí zdravou výživu, nebo sport či sociálně slabé občany. Takovýmito radami se lektori snaží zaktivizovat i další studenty.

Studenti – občané jednájí a vystupují podle toho, jaké charaktery rolí si vybrali, nebo jim byly přiděleny. Vystupují a jednájí dle svého svobodného uvážení a aktuálního nápadu.

Je třeba udržet v aktivitě i studenty v rolích běžných občanů. Pokud s občany aktivně komunikují politici nebo podnikatelé, mohou lektori ponechat průběh na studentech. Pokud si občanů nikdo příliš nevíšimá, komunikují s nimi lektori a vyučující. Ptají se jich, jakou mají představu o tom, jak by měli politici postupovat, zda by uvítali veřejné projednávání či přímo referendum, zda očekávají, že každý dostane stejný díl občerstvení, co by politici měli udělat s částí daní, které neutratí za občerstvení, jak se postavit k občanům, kteří jsou v sociální nouzi nebo z různých důvodů odmítli zaplatit. Zda jim

jednání studentů v rolích politiků a podnikatelů, jak je coby občané sledují, připomínají něco z reálného světa. Lektori s občany mohou probírat náplň jejich role a navádět je k určitému chování, třeba k sepsání petice či otevřeného dopisu politikům, nebo i k demonstraci. Některé role mohou více potřebovat rady či konzultace lektorů, například investigativní novinář, zástupce neziskové organizace, daňový poradce. Je možno se ptát, proč se studenti v rolích občanů nepřihlásili k roli politika či podnikatele a zda je to nyní nemrzí.

Možnost rozšíření náplně role investigativního novináře: Po dohodě s vyučujícím lze vybrat studenta pro roli investigativního novináře s předstihem ještě před vyučovací hodinou a s tímto studentem připravit několik variantních článků o veřejné zakázce a umístit je na neveřejnou část webu školy nebo realizátora projektu. V závěru inscenace pak redaktor seznámí občany se svým článkem, vyzve je k jeho přečtení a k diskusi nad ním, nebo předvede „rozhlasový“ reportážní vstup.

Je třeba počítat s tím a upozornit na to předem i studenty, že atmosféra během inscenace bývá poněkud hlučnější, rušnější, chaotičtější, neboť studenti jsou v neustálých interakcích, snaží se uplatnit ve svých rolích. Průběh mají organizovat studenti v rolích politiků, v případě, že je třeba strukturu inscenace více ukotvit, zasáhnou lektori nebo vyučující. Ti rovněž sledují čas a v případě, že se inscenace protahuje, zasáhnou a popoženou děj.

Inscenace končí tím, že politici předají občanům oplatky. Politici a podnikatelé provedou vyúčtování veřejné zakázky a konečného stavu veřejného rozpočtu. Rozhodnou se, zda ještě v rámci svých rolí seznámí občany s výsledkem. Pokud nebudou politici výsledky zveřejňovat, seznámí studenty s výsledkem, kdo má po inscenaci kolik peněz, na výzvu lektorů v následné diskusi. Závěrečné slovo v inscenaci může dostat investigativní novinář, který v televizní či rozhlasové reportáži seznámí občany se svými zjištěními (za svou práci novinář následně od lektorů obdrží jednu oplatku). Po něm může svá zjištění prezentovat příslušník Národní centrály proti organizovanému zločinu.

Třída studentů spolu s lektory tak působí v roli arbitra, který překontroluje finanční toky = kolik politici a zástupce zdravotní pojišťovny utratili, kolik podnikatelé, bankéř a případně i politici a úředníci vydělali, kolik se z veřejného rozpočtu ztratilo, zbylo-li v něm na další veřejné služby, na charitu atp.

6 Reflexe provedené inscenace, diskuse

Reflexi provedené inscenace provedeme buď bezprostředně po inscenaci nebo v příští vyučovací hodině.

Využijeme sokratovské a heuristické otázky a brainstormingovou metodu.

Následující výuková fáze je tedy věnována řízené diskusi, během níž studenty vedeme k poznání paralely mezi inscenovanou hrou a realizací veřejných zakázek na úrovni obce, kraje, státu. Na sledu událostí lze ukázat, co se stalo, jak kdo přemýšlel, jak se kdo rozhodoval a zachoval, zda každý dostal, co očekával, komu se společné jídlo vyplatilo, a komu ne apod. Pokud politici a podnikatelé neseznámili občany s vyúčtováním veřejné zakázky na nákup občerstvení, v rámci inscenace, učiní tak spolu s lektory v této části řízené diskuse.

Lektoři a vyučující vhodně kladenými otázkami přivádějí studenty k odpovědím:

- Občané, byli jste spokojeni se svými politiky? **Kterému ze tří politiků jste věřili nejvíce?** (*Zde je vhodné nechat studenty hlasovat.*)
 - Poté, kdy jsou známy počty hlasů občanů pro jednotlivé politiky, zjistíme, zda některým politikům zůstalo něco v jejich soukromé „kapse“ a jak k těmto penězům přišli. Následně politici a úředníci odhalí své role. Téměř vždy se ukáže, že korumpovatelný politik a prospěchářský, korumpující podnikatel získali nelegální příjmy (a leckdy i postavy v některých dalších rolích). Tyto výsledky pak umožňují, abychom v reflexi inscenace a diskusi studentům ukázali, jak je důležité, aby radní a zastupitelé obezřetně sledovali své kolegy i úředníky a aby občané – voliči kontrolovali své volené zástupce a vznášeli na ně dotazy, například podle Zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím, tedy tzv. „stošestky“. Se studenty prověříme, kolik „peněz“ politici v inscenaci měli v rozpočtu a kolik z toho se ztratilo v rukách nepoctivých politiků, úředníků nebo podnikatelů. Většinou jde o 5–20 % z rozpočtu. Když tento údaj vztáhneme na veřejné zakázky v řádu desítek nebo stovek milionů, o kterých politici rozhodují a pro které úředníci připravují podklady, studenti pochopí, jak velké ztráty pro veřejné (a tedy společné) rozpočty může korupce působit. Zde tedy nastává příležitost ukázat studentům, jak mohou politici či úředníci využít své postavení pro získání osobních výhod, pokud nejsou veřejností (médií a občany) dostatečně monitorováni, a že se takového jednání mohou dopouštět i ti politici, kterým občané věří a kteří zneužívají populistické fráze.
- Podnikatelé, vydělali jste, nebo prodělali, nebo jste zůstali na nule?
 - Zjistíme, kolik peněz jednotlivým podnikatelům zůstalo, zda podnikatel, který veřejnou zakázku získal, na ní vydělal, nebo zda se stalo, že jiný podnikatel nějakým způsobem získal více.
- Obdobně probereme, s jakým výsledkem skončili bankéř a zástupce zdravotní pojišťovny. Zisku mohli docílit i majitel reklamní agentury, majitel herny, majitel fotbalového klubu a daňový poradce.
- **Každý ze studentů, komu zůstalo aspoň sto korun, dostane od lektorů za každou stokorunu oplatku.** Stejně tak politici (radní města) promění i případný zůstatek veřejného rozpočtu za oplatky od lektorů.
 - **Studenti tak velmi názorně, na sladkých odměnách zjistí, komu se veřejná zakázka a to, co se kolem ní dělo, vyplatila,** a zda se občané a poctiví politici nechali na základě korupčního jednání těch nepoctivých ošidit a okrást. Výsledek je většinou ve prospěch těch zkorumpovaných, a tedy nespravedlivý – o to více si **studenti uvědomí, že jednání politiků a úředníků a nakládání s veřejným rozpočtem je třeba aktivně sledovat.**

Další diskuse může rozvíjet odpovědi na dále uvedené a podobné otázky:

- Občané, proč jste si důrazněji nevyžádali, aby vám politici předložili vyúčtování?
- Politici, dokázali jste se vyrovnat se zadáním, splnili jste svůj úkol?
- Byl celý proces výběru, nákupu, rozdělení a vyúčtování jídla v pořádku? Pokud ne, co konkrétně nebylo správné? Které postavy na celém procesu vydělaly, a které na něj naopak doplatily?
- Politici, jak byste naložili se zbytkem společného rozpočtu?
- Jak jste vnímali roli investigativního novináře, a tedy nezávislého, veřejnoprávního média?
- Studenti, jak jste se cítili ve svých rolích? *Tuto otázku lze postupně položit všem studentům.*
- Co byste jednotlivým účastníkům vzkázali?
- Co může pomoci k co nejlepšímu výsledku pro celou skupinu?

- **Poznámka pro vyučující a lektory:**

- Pokud studenti sami nepřicházejí s návrhy, napovíme jim a probereme další možnosti: transparentnost jednání, veřejné projednání s občany, výběrové řízení, v němž se opravdu soutěží, vyúčtování hned po dodání, zveřejnění vyúčtování apod. Navážeme tak i na teoretickou část.
- Jak by se dále vyvíjeli politici a dodavatelé z inscenace ve skutečném životě? Jaké jejich povahové rysy se projevily?
- Připomněly vám události z inscenace něco z reálného života?
- Co jste se dozvěděli o sobě samých? Jaké poučení z inscenace jste si vzali do svého života?
- Ovlivňují důsledky korupce i podmínky vašeho života? Pokud ano, jak?

Pokud jsme vypustili teoretickou část výukového bloku, můžeme v závěru této fáze probrat správné odpovědi ze vstupního testu.

7 Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů

Díky inscenaci studenty téma zaujme a vyučujícím umožní jej dále rozvinout. V další výukové fázi lektori a vyučující v interakci se studenty probírají, co korupční jednání vlastně obnáší a jak se projevuje. Na modelových korupčních kauzách, příp. i na některých skutečných, ukážou, jak korupce funguje a jaké jsou nástroje k potlačování korupčního jednání. Stěžejní v této výukové fázi jsou zkušenosti lektorů – odborníků z watchdogových, advokačních, protikorupčních organizací. Při tom je vhodné připomenout, že výchova k občanství, která seznamuje žáky s celospolečenskými souvislostmi včetně politického života a účasti jednotlivců – občanů na něm, je něco jiného než činnost a propagace politických stran a hnutí.

V diskusi jsou studentům pokládány a rozebírány otázky, které studenty vedou ke kreativnímu přemýšlení nad tématem, např.:

- Kde je hranice, s kým by se politici měli, a naopak neměli stýkat? Můžeme poukázat na to, zda a jak v průběhu inscenace ovlivňovali politiky a úředníky majitel fotbalového klubu, majitel herny a daňový poradce.
- Měla by pro ně platit „presumpce viny“?
- Měly by obce nebo kraj přijímat etické kodexy? A mají smysl?
- Měly by samosprávy přijmout tzv. blacklist podnikatelských subjektů, které se v minulosti provinily a nyní nebudou smět dostávat veřejné zakázky?
- Je možné, aby zakázky dostávaly firmy, které ukrývají své skutečné vlastníky?
- Ovlivňují důsledky korupce i podmínky vašeho života? Pokud ano, jak?

8 Výstupní test, evaluace

Na závěr výukového bloku studenti vyplní výstupní test. Jeho vyhodnocení a porovnání s výsledky vstupního testu ukáží, nakolik bylo řešení efektivní, jak se zvýšily vědomosti studentů o projevech korupce, jejích příčinách a důsledcích, do jaké míry se posunulo povědomí studentů o tom, jak korupce ochuzuje i je samotné.

Pro výstupní testy doporučujeme uzavřené otázky. Jednak je vyhodnocení jednoznačnější, jednak na rozdíl od vstupního testu ve výstupním testu nepotřebujeme tolik poznat zkušenosti studentů. Doporučujeme zejména takové otázky, kdy popíšeme situaci a student vyhodnocuje, zda došlo, nebo nedošlo ke korupčnímu chování a kdo se ho dopustil.

9 Pomůcky

K realizaci výukového bloku potřebujeme tyto pomůcky:

- Vstupní test – buď výtisky nebo online forma
- Karty s názvy a charakteristikami rolí (viz příloha č. 2)
- Atrapy peněz
- Jedlé oplatky
- Tabule, fixy, křídly, nůžky
- V případě rozšíření role investigativního novináře několik variantních článků o veřejné zakázce na nákup občerstvení a jejich umístění na neveřejnou část webu školy nebo realizátora projektu
- Případně fotoaparát a videokamera nebo mobil pro záznam inscenace
- Hodnoticí dotazník – buď výtisky nebo online forma (viz příloha č. 3)
- Výstupní test – buď výtisky nebo online forma

10 Vyhodnocení výukového bloku, evaluace

Zda došlo k posunu v kompetencích studentů, zjistíme porovnáním výsledků vstupního a výstupního testu. Sledujeme zejména procento získaných bodů z maximálně možného počtu bodů. Součástí této metodiky je i **návrh slovního hodnocení výsledků studentů (viz příloha č. 1)**. Porovnávat můžeme individuální výsledek jednotlivých studentů i výsledky jednotlivých tříd. Pokud testy zadáme všem studentům vyučovacího předmětu, ale vlastní inscenaci realizujeme třeba jen ve volitelném semináři, může být zajímavé i porovnání výsledků studentů, kteří se zúčastnili inscenace, a studentů, kteří absolvovali jen testy a případně teoretickou část.

Doporučujeme, aby studenti bezprostředně po reflexi strukturované inscenace nebo po realizaci inscenace anonymně vyplnili stručný otazník, ve kterém tuto část výukového bloku zhodnotí a napíšou své dojmy, připomínky apod. **Možná podoba hodnotícího dotazníku je v příloze č. 3.**

Zhodnotit výukový blok a práci lektorů mohou samozřejmě i učitelé z realizujících tříd i škola jako celek.

11 Archivace výstupů

Doporučujeme, aby některý z lektorů nebo jejich asistent zapisoval průběh celé hry a především následné debaty se studenty v rámci reflexe provedené inscenace. Záznam se pak hodí jako podklad pro vyučující, jaká témata akcentovat v další výuce, a pro lektory, jak případně celý výukový blok upravit, jak ho při dalších realizacích moderovat.

Vhodné je zachytit průběh výukového bloku, zejména strukturovanou inscenaci, na video. Videozáznam je pak možné využít při diskusi se studenty. I studenti tak získají zpětnou vazbu, jak si počínali. Pokud bude předem definován účel použití videozáznamu nebo pokud studenti dají písemný souhlas s jeho volným publikováním, je možno jeho sestřih využít k metodickým, dokumentačním i propagačním účelům, např. na webu školy nebo realizátora projektu.

Autoři: Jiří Římánek, Jiří Novotný

Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s.

Švermova 32/35, Liberec X-Františkov, 460 10 Liberec

IČ: 02586894

Společnost je vedena u Krajského soudu v Ústí nad Labem pod sp. zn. O 516

E-mail: rimanek@ipur.cz

ID datové schránky: evfgsxj

www.ipur.cz

Příloha č. 1 Intervaly úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů

0–20 %	1. úroveň – nedostatečná znalost	<p>Studenti, kteří získali 0–20 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili nedostatečné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují minimálně. Nedokážou pojmy popsat ani přibližně. Nevládnou vyhodnotit popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Neumějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si nevzpomíná ani na nějakou osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.</p>
21–40 %	2. úroveň – dostatečná, podprůměrná znalost	<p>Studenti, kteří získali 21–40 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili podprůměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují jen částečně. Pojmy popisují jen velmi obecně a přibližně. Jen minimálně zvládnou vyhodnotit popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Neumějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si obtížně vzpomíná na nějakou osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.</p>
41–60 %	3. úroveň – dobrá, průměrná znalost	<p>Studenti, kteří získali 41–60 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili dobré, průměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují docela dobře. Pojmy dokážou vysvětlit. Některé popsané situace umějí vyhodnotit z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání, některé nikoliv. S nápovědou zvažují vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si spíše nahodile vzpomíná na osobní zkušenosti s touto problematikou, například z doslechu nebo z médií.</p>

61–70 %	4. úroveň – velmi dobrá, nadprůměrná znalost	Studenti, kteří získali 61–70 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili velmi dobré, nadprůměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují velmi dobře. Dokážou pojmy většinou správně popsat a připojit i příklady. Dokážou vyhodnotit většinu popsaných situací z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Vyhodnocují vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich dokáže uvést osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.
71–100 %	5. úroveň – výborná znalost	Studenti, kteří získali 71–100 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili výborné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek výborně orientují. Dokážou pojmy výstižně popsat a připojit i příklady. Správně vyhodnocují popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Umějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich dokáže uvést osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.

Příloha č. 2 Návrh rolí studentů v inscenaci

Politici:

Úkolem tří politiků bude vybrat dodavatele a za vybrané peníze (daně, rozpočtové veřejné prostředky) nakoupit občerstvení pro občany na městské slavnosti. Politiky si studenti vyberou v úvodní diskusi, extrovertnější spolužáci se mohou sami nabízet. Po jejich výběru politici obdrží kartičky s detailnějším popisem jejich role, který si mohou přečíst jen oni sami.

Politik – zodpovědný idealista:

Věří, že úkolem politika je hledat a prosazovat to, z čeho bude mít veřejnost co největší užitek. Jeho cílem je získat pro občany odpovídající množství kvalitního a dobrého občerstvení pro občany na městské slavnosti za nejlepší cenu. Prosazuje uspořádání veřejného projednání s občany (případně je zorganizuje sám), aby politici zjistili, jaké občerstvení lidé chtějí, a navrhuje následně vyhlásit transparentní veřejnou zakázku na dodávku občerstvení. Hlídá, aby společný rozpočet byl vynaložen efektivně a transparentně, prosazuje, aby s vyúčtováním byli seznámeni občané buď na veřejném projednání nebo prostřednictvím novináře. Navrhuje zrušit hernu (kasino), aby se sociálně slabí občané nepropadali do stále vyšších dluhů.

Snaží se nakoupit odpovědně, tj. optimum nebo maximum jídla za co nejméně peněz = zodpovědný politik

Politik – populist, který to však nedělá zadarmo:

Chce být znovu zvolen, a proto dělá hlavně to, o čem předpokládá, že to lidé chtějí a za co ho ocení. Jeho cílem je zajistit dostatek občerstvení pro občany na městské slavnosti, na cenu se nehledí. Když z toho taky něco kápne pro něho, tak jen dobře. Často chodí mezi občany, baví se s nimi, ptá se jich, jaké občerstvení chtějí a jak se jim žije, chlubí se, že pro ně zajistí to nejlepší, ale ve skutečnosti ho lidi nezajímají.

Snaží se nakoupit všechno za všechny prachy – pro občany ale neefektivně = populistický politik

Politik – prospěchář:

Myslí hlavně na sebe. Splácí vysokou hypotéku a potřebuje více peněz, než kolik dostává za funkci. Podnikat nesmí. Je dobrým řečníkem, daří se mu lidi přesvědčit a získat na svou stranu. Jeho cílem je koupit takové množství občerstvení pro občany na městské slavnosti, aby se neřeklo, že je jí málo, získat na svou stranu populistu a něco mu taky nechat a hlavně vydělat co nejvíc pro sebe. Proto se snaží s některým podnikatelem domluvit, jak zadat zakázku napřímo nebo jak zmanipulovat veřejnou zakázku.

Snaží se nakoupit za všechny prachy minimum zboží a to nejlepší pro sebe = zkorumpovaný politik

Podnikatelé:

Rovněž o role tří podnikatelů se mohou přihlásit sami studenti nebo je může navrhnout třídní kolektiv nebo vyučující. Podnikatelé mají možnost realizovat dodávky (zakázky) a vydělat na nich. Rovněž podnikatelé obdrží kartičky s detailnějším popisem jejich role, který si mohou přečíst jen oni sami.

Podnikatel – poctivec:

Snaží se od politiků poctivě získat veřejnou zakázku na dodávku občerstvení pro občany na městské slavnosti. Navrhuje politikům, aby vyhlásili transparentní veřejnou zakázku. Zvažuje, zda má za své peníze pro občany uspořádat ochutnávku svého občerstvení. Vždy podniká poctivě, včas platí faktury, přiznává všechny příjmy, je slušný k zaměstnancům i zákazníkům, zisk reinvestuje do firmy. Většinu svého času a energie věnuje své firmě.

Podnikatel – podlézavý, kreativní

Snaží se od politiků získat zakázku na dodávku občerstvení pro občany na městské slavnosti napřímo pro svou firmu. Věří tomu, že zainteresovaným osobám musí vždy dát nějaké všimné, aby ho vůbec brali na vědomí a aby dostával výnosné zakázky. Provizi pro politika však nepovažuje za úplatek. Pokud se setká s politiky, snaží se jim zalichotit.

Podnikatel – korumpující (kmostr):

Snaží se od politiků získat zakázku na dodávku občerstvení pro občany na městské slavnosti napřímo pro svou firmu. Kamarádí se s politiky, zve je na různé akce a zájezdy, setkává se s nimi ve VIP lóžích na fotbale, hokeji či tenise. Proto se kamarádí i s majitelem fotbalového klubu. Leccos se o něm šušká, ale nic nezákonného mu nikdo nedokázal. Snaží se dohodnout s některým politikem, jak veřejnou zakázku získat a zajistit, říká – pojďme se domluvit...

Úředníci:

Je možno pracovat s 2 variantami: Buď máme jednoho úředníka a student se sám (tajně) rozhodne, zda bude poctivý, nebo korumpovatelný, nebo přidělíme role dvou úředníků s rozdílnými charakteristikami. Úředníci zaujmou místo na „radnici“ vedle politiků a snaží se připravit politikům odborné podklady pro veřejnou zakázku.

Úředník, připravující podklady pro veřejnou zakázku:

Je inteligentní, organizačně zdatný, přesvědčivý, nemá strach. Připravuje politikům odborné podklady pro veřejnou zakázku na nákup občerstvení pro občany na městské slavnosti. Navrhne politikům hodnoticí kritéria, zda to bude cena, kvalita surovin, zkušenosti a reference dodavatele apod., nebo kombinace těchto kritérií. Stanoví váhu každého kritéria (např. 80 % + 20 %, součet musí být 100 %). Snaží se politiky přesvědčit, že jeho návrh je kvalitní a oni by ho měli přijmout. Ovládá proces přípravy veřejné zakázky a předkládání politickému vedení. Dlouhodobě se pohybuje na odpovídajících pozicích v rámci orgánu samosprávy nebo státní správy.

Student hrající tuto roli se sám rozhodne pro jednu z těchto dvou variant svého jednání:

- a) Veřejnou zakázku připraví poctivě, nebude nadržovat žádnému podnikateli, a tedy jeho návrh bude nejvýhodnější pro město i pro jeho občany.
- b) Je náchylný ke korupci, chce získat něco pro sebe – buď peníze nebo větší moc. Splácí vysokou hypotéku a potřebuje více peněz, než kolik dostává za funkci. Proto se snaží s některým podnikatelem domluvit, jak zadat zakázku napřímo nebo jak zmanipulovat veřejnou zakázku tím, že připraví hodnoticí kritéria na míru tomuto podnikateli. Pak se snaží přesvědčit politiky, aby jeho návrh veřejné zakázky přijali.

Poctivý úředník, připravující podklady pro veřejnou zakázku:

Je inteligentní, organizačně zdatný, přesvědčivý. Připravuje politikům odborné podklady pro vyhlášení veřejné zakázky na nákup občerstvení pro občany na městské slavnosti. Navrhne politikům hodnoticí kritéria, zda to bude cena, kvalita surovin, zkušenosti a reference dodavatele apod., nebo kombinace těchto kritérií. Stanoví váhu každého kritéria (např. 80 % + 20 %, součet musí být 100 %). Snaží se politiky přesvědčit, že jeho návrh je kvalitní a oni by ho měli přijmout. Ovládá proces přípravy veřejné zakázky a předkládání politickému vedení. Dlouhodobě se pohybuje na odpovídajících pozicích v rámci orgánu samosprávy nebo státní správy.

Veřejnou zakázku připraví poctivě, nebude nadržovat žádnému podnikateli, a tedy jeho návrh bude nejvýhodnější pro město i pro jeho občany. Ale musí o tom politiky přesvědčit.

Úředník, který se nechá podplatit:

Je inteligentní, organizačně zdatný, přesvědčivý, nemá strach. Připravuje politikům odborné podklady pro vyhlášení veřejné zakázky na nákup občerstvení pro občany na městské slavnosti. Navrhne politikům hodnoticí kritéria, zda to bude cena, kvalita surovin, zkušenosti a reference dodavatele apod., nebo kombinace těchto kritérií. Stanoví váhu každého kritéria (např. 80 % + 20 %, součet musí být 100 %). Snaží se politiky přesvědčit, že jeho návrh je kvalitní a oni by ho měli přijmout.

Je náchylný ke korupci, chce získat něco pro sebe – buď peníze nebo větší moc. Splácí vysokou hypotéku a potřebuje více peněz, než kolik dostává za funkci. Proto se snaží s některým podnikatelem domluvit, jak zadat zakázku napřímo nebo jak zmanipulovat veřejnou zakázku tím, že připraví hodnoticí kritéria na míru tomuto podnikateli. Pak se snaží přesvědčit politiky, aby jeho návrh veřejné zakázky přijali.

Ostatní role:

Zástupce zdravotní pojišťovny (od lektorů dostane 200 korun):

Peníze ze svého rozpočtu podle svého uvážení investuje do posílení zdraví občanů a zdravé výživy. Může přispět alergikům na lepek, veganům a vegetariánům, aby si koupili odpovídající občerstvení sami, nebo podnikatelům, aby občerstvení pro tyto občany zařadili do své nabídky. Může přispívat na sport. Musí připravit vyúčtování svých podpor.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Bankéř (od lektorů dostane 300–500 korun):

Může podnikatelům a politikům nabídnout úvěr. Úvěr musí dostat zpět i s dojednaným úrokem. Musí připravit vyúčtování poskytnutých a splacených úvěrů.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Investigativní novinář:

Snaží se zjistit, zda veřejná zakázka na nákup občerstvení pro občany na městské slavnosti probíhá řádně, zjišťuje fakta, vyptává se.

Kdykoli může přerušit dění, vzít si slovo a informovat občany, o tom, co zjistil (formou rozhlasové nebo televizní reportáže). Na konci inscenace dostane závěrečné slovo, aby mohl opět informovat veřejnost v rozhlasové nebo televizní reportáži.

Náměty (titulky) pro jeho zprávu (reportáž):

- Slavnosti se povedly, občané si pochutnali za městské peníze.
- Nákup občerstvení na Dny italské kuchyně provází podezření z korupce
- Radnice oznámila, že nové hřiště nebude. „Museli bychom si půjčit, a to dělat nechceme, nebylo by to zodpovědné,“ říká primátor.

Pojem „investigativní“: investigation = zkoumání, vyšetřování, z lat. vestigium – stopa, znamená v češtině důkladné, soustavné zkoumání, vyhledávání a sbírání informací

Zástupce neziskové organizace – sociálně zaměřené:

Role neziskovky je snažit se sledovat, co se ve společnosti (skupině) děje a podávat o tom informace ostatním. Nabízí pomoc. Upozorňuje na nutnost ohledů na sociálně slabší občany. Navrhuje udělat něco například pro dětský domov nebo domov seniorů nebo pro bezdomovce. Navrhuje zrušit hernu (kasino), aby se sociálně slabší občané nepropadali do stále vyšších dluhů. Oslovuje politiky a zdravotní pojišťovnu. Také se snaží získat dary od občanů a podnikatelů na činnost své neziskové organizace.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Zástupce neziskové organizace – organizátor petice:

Role neziskovky je snažit se sledovat, co se ve společnosti (skupině) děje a podávat o tom informace ostatním. Zorganizuje petici, aby se v jejich městě zřídilo skateboardové hřiště z rozpočtu radnice, nebo petici, aby každý občan měl nárok na jedno jídlo měsíčně zdarma. Sepíše ji na papír a shání podpisy občanů na petici. Až jich má dost, předá petici politikům. Pak se aktivně zajímá, zda politici petici vyhověli a v rozpočtu naplánovali částku na realizaci. Také se snaží získat dary od občanů a podnikatelů na činnost své neziskové organizace.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Městský policista:

Zajišťuje pořádek. Pomáhá politikům a zdravotní pojišťovně vybrat daně a zdravotní pojištění.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Tajná role:

Je příslušníkem Národní centrály proti organizovanému zločinu (NCOZ) – ale nikdo neví, že jím je.

Zjišťuje, zda někde nedochází ke korupci. Sbírá informace a důkazy, spolupracuje při tom s novinářem, zástupcem protikorupční neziskové organizace a městským policistou. Důkazy si sepisuje.

A také je aktivním občanem. Chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Zástupce protikorupční neziskové organizace:

Role neziskovky je snažit se sledovat, co se ve společnosti (skupině) děje a podávat o tom informace ostatním. Sleduje, zda nedochází ke korupčnímu jednání. Vyzývá občany, aby případné poznatky o korupci sdělovali jemu, on se pak obrátí na příslušná místa:

a) Protikorupční linka Ministerstva vnitra 199

b) Ministerstvo spravedlnosti: korupce@msp.justice.cz

c) Institut pro udržitelný rozvoj (IPUR): info@ipur.cz

d) Transparency International: <https://www.transparency.cz/chci-nahlasit-korupci/>

e) Oživení: <https://www.oziveni.cz/oznamte-korupci/>

Spolupracuje s investigativním novinářem a s příslušníkem Národní centrály proti organizovanému zločinu (NCOZ). Také se snaží získat dary od občanů a podnikatelů na činnost své neziskové organizace.

A také je aktivním občanem. Chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – alergik na lepek:

Požaduje bezlepkové jídlo. Zjišťuje u zdravotní pojišťovny, zda mu přispěje na nákup bezlepkového jídla.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – vegetarián:

Požaduje vegetariánské jídlo. Pořádá akce na podporu vegetariánství. Zjišťuje u zdravotní pojišťovny, zda mu přispěje na organizaci takových akcí.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – vegan:

Požaduje veganské jídlo. Pořádá akce na podporu veganství. Zjišťuje u zdravotní pojišťovny, zda mu přispěje na organizaci takových akcí.

Ale především je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na veganském občerstvení na městských slavnostech.

Občan – šetřilek:

Je zvyklý občas si někde něco vzít bez placení.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – podlézavec:

Lísá se k politikům i podnikatelům. Snaží se být s každým zadobře. Ale chce za to něco získat.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – dobrovolník:

Nabízí, že zdarma pomůže při doručení, porcování nebo servírování občerstvení. Nabízí svou pomoc neziskovým organizacím.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – pochybovač:

Každé rozhodnutí zpochybňuje. Hledá podporu pro své názory.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – dobrodinec:

Nemá hlad a svůj dílek jídla nabídne někomu jinému. Snaží se všem pomáhat.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – majitel fotbalového klubu:

Nabízí politikům, že je vezme do VIP zóny na utkání v zahraničí, a žádá, aby z veřejných peněz sponzorovali jeho klub. Očekává, že na městských slavnostech dostane od politiků více občerstvení než ostatní občané, nejspíš někde stranou, třeba ve VIP lóži na jeho stadionu.

Občan – analytik:

Zjišťuje složení nabízených potravin, zkoumá, zda v nich nejsou škodliviny. Svá zjištění nabízí novináři a zdravotní pojišťovně.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – whistleblower – oznamovatel protiprávního nebo korupčního jednání:

Sleduje, zda se někdo nedopouští protiprávního nebo korupčního jednání. Svá zjištění hlásí protikorupční neziskové organizaci, investigativnímu novináři, příslušníkovi Národní centrály proti organizovanému zločinu (NCOZ) a městskému policistovi.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – hladovec:

Má velký hlad, chtěl by větší porci, a to co nejdřív – je nespokojen, proč dodávka občerstvení tak dlouho trvá. Navrhuje neziskovým organizacím, aby vyhlásily petici, aby každý občan měl nárok na jedno jídlo měsíčně zdarma. Se sběrem podpisů neziskové organizaci pomůže.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Daňový poradce:

Nezaplatí daně. Nabízí podnikatelům, majiteli herny a majiteli fotbalového klubu, že jim povede účetnictví a bude optimalizovat daňové náklady.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Ekonom, účetní:

Nabízí politikům a úředníkům, že jim bude hlídat a spravovat městský rozpočet. Pokud ho odmítnout, snaží se aktivně zjišťovat, jak politici nakládají se společným rozpočtem. Svá zjištění hlásí protikorupční neziskové organizaci, investigativnímu novináři a příslušníkovi Národní centrály proti organizovanému zločinu (NCOZ).

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan v sociální nouzi:

Má nulovou daň. Žádá politiky a neziskové organizace o finanční nebo naturální podporu. Navrhuje neziskovým organizacím, aby vyhlásily petici, aby každý občan měl nárok na jedno jídlo měsíčně zdarma. Se sběrem podpisů neziskové organizaci pomůže.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan s charitativními sklony:

Navrhuje udělat něco konkrétního například pro dětský domov nebo domov seniorů nebo pro bezdomovce. Oslovuje politiky, neziskové organizace, bankéře a zdravotní pojišťovnu. Navrhuje neziskovým organizacím, aby vyhlásily petici, aby každý občan měl nárok na jedno jídlo měsíčně zdarma. Se sběrem podpisů neziskové organizaci pomůže.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Občan – aktivní rýpal:

Neustále do všeho mluví, stále se na něco ptá.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Majitel herny:

Nezaplatí daně. Láká občany a podnikatele, aby své peníze utratili v jeho herně. Snaží se podplatit politiky, aby nezrušili jeho hernu.

A také je aktivním občanem. Chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Majitel reklamní agentury:

Nabízí podnikatelům reklamní kampaň na jejich výrobky. Načrtne na papír nebo na tabuli, jak by mohla vypadat. Pokud ho podnikatelé odmítnou, nabídne reklamní kampaň zdarma neziskovým organizacím, nebo za honorář majiteli fotbalového klubu, majiteli herny nebo bance.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Lobbista:

Lobbista je osoba prosazující vlastní zájem či zájem nějaké skupiny u činitelů, kteří disponují pravomocemi a kompetencemi státní moci a jejích subjektů v hospodářských, kulturních, politických, společenských, ale i privátních a dalších oblastech života. Lobbista v naší inscenaci nabízí podnikatelům i politikům, že zprostředkuje jednání mezi nimi, snaží se získat kontrolu nad veřejnou zakázkou a něco z ní vytěžit, buď peníze, nebo vliv.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Zástupce neziskové organizace – ekologicky zaměřené:

Navrhuje, aby vedení města v zanedbané části na okraji sídliště vybudovalo nový park. Nabízí, že se na pracích budou podílet dobrovolníci, které sežene. Také se snaží získat dary od občanů a podnikatelů, kterými pak může vybudování parku spolufinancovat.

A také je aktivním občanem. Zajímá se, jak politici nakládají se společným rozpočtem, a chce si co nejdříve pochutnat na občerstvení na městských slavnostech.

Příloha č. 3 Hodnoticí dotazník

Workshop na téma prevence korupčního jednání – strukturovaná inscenace

DOTAZNÍK

Škola:

Třída:

Datum:

Jak se Vám workshop líbil, jak ho hodnotíte? Zakroužkujte:

1 velmi líbil

2 spíše líbil

3 průměr

4 spíše nelíbil

5 vůbec nelíbil

Co konkrétně se Vám líbilo nebo Vás zaujalo?

Co se Vám nelíbilo nebo Vás nezajímalo či nudilo?

Co Vám bylo nejasné?

Co bychom měli příště zlepšit či změnit?